

Автор зауважує: «Якщо ти крадеш в когось одного — це плагіат, а якщо у багатьох — це дослідження. Спочатку ти копіюєш стиль, манеру, а потім переходиш у стадію змагання, покращуєш свої навички і вже копіюють у тебе.

Пиши таку книжку, яку сам хотів би прочитати».

Навчання протягом життя — важлива річ, на якій наголошує автор. Хоч куди б ти йшов, скрізь носи із собою записник і ручку. Візьми собі за звичку занотовувати думки й спостереження. Випиши свої улюблені уривки з книжок. Занотуй підслухані розмови. Механічно малюй, коли говориш телефоном.

Ключове. Ти готовий! Починай творити! Не бійся пустого аркуша, пиши!

Маніфест книжки: малюй те, що хочеш споглядати, почни свою справу, яка тобі до вподоби, грай музику, яку хочеш чути, пиши книжки, які хочеш читати, створюй вироби, якими хочеш користуватися, — роби те, що хочеш бачити виконаним. «Мислити творчо

може кожний!» — стверджує автор. У світі ніщо не є оригінальним, ідеї не беруться з повітря — їх можна «вкрасти»! Тож відкрийте серце для творчості й «крадіть» чесно. Книжка розповість, як це зробити, щоб не просто наслідувати інших, а створювати щось нове! Завдяки наведеним прикладам, ілюстраціям, порадам ви навчитесь переробляти та переосмислювати чужі ідеї та народжувати власні шедеври.

Тож шукаймо, наслідуймо, творімо разом із нашими учнями!

Список використаних джерел

1. Клеон О. Кради як митець / пер. Г. Литвиненко. — Київ : Клуб сімейного дозвілля, 2021. — 160 с.
2. Міхалко М. 21 спосіб мислити креативно / пер. Т. Бойка. — Київ : Клуб сімейного дозвілля, 2023. — 400 с.
3. Холл К. Сторітелінг, який не залишає байдужим / пер. О. Олійник. — Київ : Yakaboo Publishing, 2020. — 240 с.

Цією публікацією журнал розпочинає знайомити вчителів із бібліотерапевтичним потенціалом добре знайомих читацькій спільноті видатних творів української та зарубіжної літератур; матеріали підготовлені Василем Шуляром та Володимиром Гладишевим, відповідна стаття яких надрукована у першому номері часопису.

Ольга Ніколенко



Василь Шуляр,

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, заслужений учитель України, Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Володимир Гладишев,

доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Іван Карпенко-Карий «Сто тисяч»

УДК 37.091.3-056:[37.016:821.09

<https://doi.org/10.33989/3083-6387.2025.2.329701>

Загальні зауваження. Концепцію бібліотерапевтичного читання літературних творів як засобу

© Василь Шуляр, Володимир Гладишев, 2025

психологічної самопомогі вчителя та специфіки бібліотерапевтичного читання викладено авторами в окремій статті («Літературна освіта: теорія, методика, практика», № 1, с. 48-53). Розглянуто відміну бібліотерапевтичного читання від «звичайного», специфіку особистісних запитів учителя, особистісний характер бібліотерапевтичного потенціалу літературних творів, його зв'язок із родовою специфікою твору, особливості «золотого списку творів» учителя-читача.

Також розроблено низку матеріалів із виявлення бібліотерапевтичного потенціалу деяких творів української та зарубіжної літератур, з яким плануємо знайомити читачів журналу у подальших числах. Перший твір — одне з найвидатніших явищ українського мистецтва слова, знайома кожному українцеві трагікомедія Карпенка-Карого «Сто тисяч».

Деякі зауваження щодо форми подачі матеріалів із виявлення бібліотерапевтичного потенціалу відповідних творів: спочатку доцільно представити сюжет твору, потім — його бібліотерапевтичний потенціал, тобто можливості твору дати відповідь на провідні особистісні запити читача. Цю структуру буде збережено для кожного з творів, бібліотерапевтичний потенціал яких ми маємо презентувати.

Оскільки розглядаються класичні твори української та зарубіжної літератур, великого значення набуває особистісне ставлення читача до прочитаного, що сформоване його практикою бібліотерапевтичного читання. Художня досконалість і глибина осягнення життя в класичних творах є такими, що фактично звернення до них може задовольнити переважну більшість «особистісних запитів», тому ми будемо орієнтуватися на найбільш яскраво виражені запити. У кожному конкретному випадку це буде обговорено окремо.

Для правильного розуміння поданого нижче матеріалу вважаємо за доцільне надати класифікацію особистісних запитів учителя у формі таблиці.

Професійні особистісні запити вчителя	Індивідуальні особистісні запити вчителя
Чи на своєму місці в житті я опинився?	Я і моє здоров'я
Я і колеги	Я відповідаю за все? а) «особисті кордони» та їхня роль у стосунках людини із собою та Світом; б) питання самооцінки та її роль у встановленні «особистих кордонів»,
Я і батьки учнів	Самотність: добро чи зло?
Я та учні	Я і моя родина
	Я і гроші

П'єса «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого

Сюжет твору. Селянин-багатій Герасим Калитка домовився у місті з євреєм, що той допоможе йому придбати фальшиві гроші. Єврей приїжджає, його зустрічає син Калитки Роман, його бачить також копач Бонавентура, який каже Романові, що це шахрай, якого він бачив у місті. Єврей-Невідомий каже, що з'явиться, коли Герасим приїде з міста.

Повернувшись з міста, Герасим бачить разом Романа та наймичку Мотрю, які кохають одне одного, вони хочуть одружитися восени, і батько начебто обіцяв це синові. Герасим дізнається про прихід Невідомого, лається на сина та Мотрю, виганяє Романа у справах.

Герасим хвалиться перед собою, що прикупив земельки, водночас шкодує, що не вистачає грошей, щоб скупити землі сусідніх господарів, яких він зневажає. На таку купівлю грошей у нього немає, тому він і збирається придбати фальшиві гроші.

З'являється кум Герасима Савка, він просить позичити сотню, Герасим пропонує сплатити за позику п'ять відсотків, також він вимагає, щоб кум зробив «запродажню запис на воли» [1], що надає йому можливість відібрати худобу в кума. Савка проти цього, але змушений погодитися.

Коли приходить Невідомий, він демонструє Герасимові справжні гроші, які видає за фальшиві. Вони домовляються, що Герасим купує сто тисяч фальшивих грошей за п'ять тисяч справжніх, обладку мають здійснити в місті наступного тижня.

Невідомий іде, і з'являється копач Бонавентура, слова якого переконують Герасима в тому, що він є найрозумніший: «Вас вже не обманеш, ви всякого обманете, а це велике дело, коли не тебе за чуба держать, а ти других за чуба держиш» [1]. Копач розмовляє з Герасимом про те, щоб Роман одружився з дочкою багатія Пузиря, навіть готовий разом з ним їхати до садиби останнього. Закоханий в Мотрю Роман нагадує батькові, що той сам хотів, щоб він одружився з нею, але Герасим відповідає: «То я ж жартував, щоб вона старалась у роботі» [1]. Ображений Роман розповідає копачеві, як Герасим обдурив сватів, обіцяв зятєві п'ять тисяч посагу, але не дав, та ще й під час весілля побилися зі сватами.

Герасим лається з дружиною через те, що, як він докоряє, люди багато хліба з'їдають, що вона не хоче іншої невістки, окрім Мотрі. На усі спроби дружини прислухатися до неї він ображає жінку: «Не з твоєю головою мене вчить...» [1].

Савка приходить, щоб укласти угоду та отримати гроші, і Герасим пропонує йому розмінити «фальшиві» гроші у казначействі, щоб переконатися: виявити підробку неможливо.

Дружина Параска просить у Герасима коней, щоб доїхати до церкви, яка о трьох верстах, він відмовляє: «Іди пішки, господь прийме твої труди і дасть тобі здоров'я» [1]. І навіть намагається побити її.

Роман повертається від Пузирів, з'ясовується, що вони його навіть «і в хату не закликали» [1]. Герасим лютує та вигадує, як він покарає Пузиря, коли отримає сто тисяч.

З'являється єврей Гершко, який пропонує Герасимові вигідно придбати землю, при цьому робить усе, щоб Калитка намагався будь-як отримати сто тисяч. Герасим втрачає голову, жадність застилає йому очі.

Поява Савки, який повідомляє, що розмінює гроші у казначействі, а це доводить «справжність» грошей,

робить Герасима щасливим, він передбачає, як стає багатієм-землевласником, як поквитається з Жолудем та іншими, які його начебто ображали. Від цієї радості він вирішує одружити Романа та Мотрю, що робить родину щасливою.

Коли Герасим повернувся з «грошима», він пишався своєю хитрістю та удачливістю, але з'ясувалося, що його надурили, замість грошей він отримав пачки паперу. Він робить спробу повіситися, але кум рятує його і Калитка скаржиться: «Нащо ви мене зняли з вірховки? Краще смерть, ніж така потеря!» [1].

П'єса Карпенко-Карого настільки глибока, що звернення до неї доцільно з метою задоволення майже усіх особистісних запитів, але потрібно виділити чотири основні, навколо яких піде розмова. Усі вони пов'язані з образом Герасима Калитки, тому що це центральний образ твору, образ живий та суперечливий, тому риси характеру багаті, що мріяв стати ще багатшим, а втратив шалені для себе гроші, акумулює в собі і кращі, і найгірші риси українського характеру в їхній єдності, взаємовпливі та взаємопроникненні. Відповідно до п'єси «Сто тисяч» доцільно звертатися з метою задоволення трьох провідних запитів: «Я і гроші», «Я і моя родина», «Я і моя самооцінка», «Особисті кордони».

Щодо образу Герасима Калитки, то письменник так зображує цей персонаж, що він викликає двоїсте ставлення до себе — тому що в цій людині природно поєднані дві протилежні особи.

З одного боку — це міцний та розумний господар, який спромігся досягти значного «матеріального рівня», адже його вважають багатієм. З неба таке не впаде. У який спосіб він цього досяг — справа інша. Але він добре знається на господарстві, як селянин щиро любить і цінує землю, невинувато він не хоче віддавати її Жолудеві, оспівує її: «Упустить землю... у такі лапи, як у Жолудя, — гріх смертельний, все одно, що посиротить свою землю на віки вічні» [1]; «Ох земелько, свята земелько, божа ти дочечко!» [1]. Також він спроможний миттєво приймати правильні рішення у складних ситуаціях — варто лише пригадати, коли він хотів бити Параску, але, побачивши Бонавентуру, поцілував дружину. Він насправді хитрий: до того, як з'ясувалося, що він сплатив гроші за папір, він хизувався своєю винахідливістю — «обдурих» продавця «фальшивих» грошей, сплатив йому не п'ять тисяч, як домовилися, а лише три. Він розуміє людей (інша справа, що не вважає за доцільне поважати їхні почуття й бажання, нехтує ними). Він спроможний надурити, не сприймає нічого на віру, бачить справжні мотиви поведінки людей, їхніх слів. Мова його жива, образна, афористична, він вживає доречно прислів'я, може навіть бути дотепним, жартувати, хоча, як говорилося вище, його жарти можуть бути образливими.

З іншого боку — це безмежно наївна людина, яка вірить, що йому насправді показали «фальшиві» гроші, що йому продадуть сто тисяч фальшивих грошей і не надурять його. Цього Герасима дуже легко обду-

рити, і куди ж тоді зникають його здоровий глузд, досвідченість і практичність, хитрощі? Складається навіть враження, що у деяких випадках він начебто сам хоче, щоб його обдурили, бо вірить в усе, що йому кажуть.

Ця «двоїстість» персонажа зумовлена його ставленням до грошей, місцем, яке вони посідають у його житті. Тобто йдеться про запит «Я і гроші», який є провідним для Герасима і навколо якого вибудовується його особистість.

Для Герасима Калитки гроші існують у двох іпостасях: гроші-мета та гроші-засіб. Між собою вони перетинаються, але різниця між ними дуже помітна.

Коли йдеться про гроші-мету, то Герасим Калитка ставиться до цього питання дуже просто: для нього чим більше грошей, тим краще. Для того щоб грошей було більше, він заощаджує на їжі для своїх працівників, та й для власної родини, змушує дружину ходити пішки тоді, коли можна під'їхати, і навіть її зауваження, що вони заможні, тому вона має якось відрізнятись від бідних людей, його не зупиняє. Гроші понад усе!

Але він також розмірковує, що великі гроші допоможуть йому зрівнятися з тим самим Жолудем, який, на думку Герасима, збагатів не просто так: «Не інаше, як нечистим путем!» [1]. Він оцінює життя інших, спираючись на власні уявлення про те, через що можна переступити заради грошей, а особливо великих грошей.

Отримати великі гроші він готовий у будь-який спосіб, навіть скоївши злочин, який за такий не вважає. Повернувшись з міста, він розмірковує про те, як саме розбагатіти: «Хіба послухать жидка, піти на одчай, купити за п'ять тисяч сто тисяч фальшивих і розпускати їх помаленьку: то робітникам, то воли купувати на ярмарках... Мужик не дуже-то шурупає в грошах, йому як розмальована бумажка, то й гроші» [1]. Моральні міркування його не зупиняють, Герасим хвилюється лише через те, що його можуть викрити: «Страшно тільки, щоб не влопатись...» [1]. Цей страх дещо стримує його, але, дізнавшись від кума Савки, що гроші справжні, Герасим навіть розплакався від почуттів: «Куме, вашими устами Бог говорє...» [1]. Розчулений Герасим аж ніяк не схожий на того, яким ми його бачили раніше, але ж і причина важлива: він зможе отримати шалені сто тисяч!

Як бачимо, гроші-мета, прагнення мати багато грошей заволоділи свідомістю та підсвідомістю Герасима Калитки, він втратив спокій через це бажання, а коли така можливість з'явилася (він вважає, що вона з'явилася), радіє наче дитина.

Але ось тут гроші-мета стикаються з грошима-засобом. Маючи п'ять тисяч, Герасим шкодує про те, що цього недостатньо для реалізації амбітних планів: бути найбагатшим серед усіх багатіїв, мати землі більше, аніж будь-хто. Розмірковуючи, як він хоче налагодити господарство, якщо зможе купити землі сусідів, Герасим має на увазі не лише багатство як таке — його приваблює можливість підвестися над

усіма, а також поквитатися з тими, хто його, на його думку, принижує. Коли він дізнається про те, що Пузир принизив Романа, він лютує: «Ах ти ж погань! Мужва репана! Давно лизала панам руки, за верству шапку скидала, а тепер розжилася, кумпанію з панами водить і зараз морду пиндючить і перед своїм братом!» [1]. З одного боку, це відверта заздрість, яку важко приховати, але ж з іншого йдеться про певну зраду «своїм», яка стала наслідком збагачення.

Коли багаті селяни переймали спосіб життя й звички поміщиків, вони були дещо кумедними та ображали цим селян, які не досягли багатства. Відповідно, це справді можна було сприймати як зраду-образу. Водночас для Герасима головним постає не «зовнішнє», те, що розбагатіли селяни «підхопили» від поміщиків, а можливість бути господарем на своїй землі (згадаємо його ставлення до землі). Тому він і каже: «Отоді я вам покажу, як хазяйнувати! Я не буду панувати, ні! Як їв борщ та кашу, так і їстиму, як мазав чоботи дьохтьом, так і мазатиму, а зате всю землю навкруги скуплю. Ідеш день — чия земля? Калитчина; їдеш два — чия земля? Калитчина; їдеш три — чия земля? Калитчина... Дихання спірає... А скотини, а овець розведу — земля під товаром буде стогнати, отоді і я скажу про Пузиря: голяк масті, чирва світить!» [1]. Виявляється, що великі гроші для Герасима Калитки, ті ж самі «сто тисяч», — це лише засіб довести іншим свою значущість, свою перевагу над усіма, свою справжню «господарчість» як власника землі.

Тому можливість придбати сто тисяч і «розчавила» розум Герасима, тому він і виявився таким безглуздим у стосунках з продавцем фальшивих грошей, що «побачив» себе таким, як описано вище, і це позбавило його природної кмітливості та життєвого досвіду.

Ось тут потрібно приділити увагу особистісному запиту «Я і моя самооцінка». Не викликає сумнівів, що Герасим Калитка вважає себе за найрозумнішу, найхитрішу людину, яка заслуговує не лише на матеріальні блага, а і на суспільне визнання — якщо не сказати поклоніння. Прагнення довести це тим, хто його оточує, постає як рушійна сила його вчинків, і в історії з фальшивими грошима також це прагнення переважає. Як визначалося вище, Герасим і насправді достатньо «успішна» людина, яку є за що поважати, — він досяг матеріального добробуту і навіть став багатієм. Це об'єктивні досягнення, які важко та й не варто заперечувати.

Але об'єктивно оцінити свої досягнення Калитка не здатний, він бачить не те, що є, а те, чого він прагне. Чудове підтвердження істини, що люди поділяються на дві категорії: одні радіють тому, що мають, інші шкодують за тим, чого не мають. В основі цього здебільшого лежить неадекватна самооцінка, коли людина вважає, що варта більшого, аніж досягає в житті. Приклад Герасима Калитки переконує, що таке ставлення до себе, своїх досягнень є вкрай небезпечним, оскільки воно спонукає людину робити «нерозумні рухи», не дає можливості повноцінно насолоджуватися життям.

У випадку з Герасимом маємо ще і своєрідне матеріальне «покарання», коли людина втрачає важко зароблені гроші через те, що не спромоглася своєчасно зупинитися, тому і позбавилася майже всього. Невипадково Калитка каже наприкінці п'єси, що ця втрата для нього важче, аніж смерть.

Образ смерті можна, мабуть, у цьому контексті розглядати як загибель того Герасима Калитки, який вважав себе набагато вищим за інших, тому що він (за власною оцінкою) гідний бути найзаможнішою людиною серед своїх сусідів. Тепер він ніколи не зможе так зневажливо ставитися до того самого Пузиря, як робив це раніше.

Також неадекватна самооцінка Герасима визначає його ставлення до членів родини, що пов'язано із запитом «Я і моя родина». Стосунки між Параскою та Герасимом ніяк не можна вважати зразковими, скоріше, чоловік навмисно принижує дружину, намагаючись так довести, що він є головним у родині. Звичайно, на той час чоловік і був головним у родині, але навіть за цих умов Герасим поводить себе брутально.

Про відмову дружині у можливості поїхати до церкви та його вислів, що вона з її «головою» не може його повчати, йшлося вище. Ці образи не є наслідком поганого настрою Герасима, він переконаний, що його дружина — жінка нерозумна, тому постійно їй про це принизливо нагадує: «У мене в шапці більше розуму, ніж у тебе в голові» [1]. Навіть тоді, коли він для себе і визнає правоту Параски, Герасим ніколи не визнає, що його поведінка й слова стосовно дружини є несправедливими.

Подібне ставлення до дружини й сина Романа з боку Герасима спричинено тим, що він вважає членів родини своєю власністю, якою він має право розпоряджатися на власний розсуд, ігноруючи їхні бажання, почуття, думки, прагнення. Найбільш показово це проявляється в ставленні Герасима до Романа і Мотрі, до їхнього кохання та можливості створення ними родини.

Вище зазначалося, що Герасим відверто знущається з сина, коли спочатку дає згоду на його шлюб з Мотрею, а потім пояснює, що він «пожартував» з метою зробити Мотрю працюватимішою. Але у розмові з Параскою, яка хоче невісткою лише Мотрю, розхвалює її як гарну і порядну дівчину, чудову господарку, яка любить їхнього сина, Герасим відверто визнає: «Не треба мені ні доброго хліба, ні доброго борщу, бо чим краще спече, а смачніше зваре, тим більше робітники з'їдять... Мені треба невістку з приданим, з грішми» [1]. Складається дещо парадоксальна ситуація: тато, який свого часу обдурив зятя з посагом, вчинив через це бійку під час весілля, у свою чергу розраховує заробити на одруженні сина! Саме для цього він посилає Романа до садиби Пузиря, через що син зазнає приниження, і сам Герасим також виявляється приниженим.

Звичайно, коли Герасим очікує на бажані «сто тисяч», він «добрішає», дає згоду на шлюб закоханих. Але ж це лише після того, як він ніби «заробив» ша-

Учнівська творчість

лені гроші, через що нарешті може реалізувати свої мрії та принизити Пузиря та інших. Не йдеться про його повагу до почуттів дітей, до уподобань дружини, він вирішує долю сина, керуючись власними примхами та уявленням про своє — начебто покращене — «матеріальне становище». Знову гроші понад усе?

Потрібно додати, що стосунки Герасима з членами родини можуть розглядатися і під час задоволення запиту, який передбачає питання «особистих кордонів» між людьми. Неважливо, що йдеться про членів родини, Герасим брутально порушує «особисті кордони», не залишаючи дружині й синові права бути собою, жити своїм життям. Тотальний контроль (умовно кажучи, від їжі до думок) і втручання в будь-які обставини особистого життя дружини й сина для Калитки є нормою поведінки, він вважає це своїм природним правом. Щоправда, і родичі практично не чинять опору, родина звикла до таких стосунків, вони

усіма членами родини сприймаються як правильні та навіть єдино можливі. Тим самим родина Калитки позбавлена родинного щастя, вороже ставлення глави сімейства до дружини й сина руйнує можливість взаєморозуміння та знищує сподівання на нього.

Як бачимо, бібліотерапевтичне читання п'єси Карпенка-Карого «Сто тисяч» спроможне задовольнити зазначені вище особистісні запити, створити умови для привласнення емоційного досвіду перебування в ситуаціях, які, сподіваємося, для багатьох читачів є такими, що в їхньому житті майже відсутні. Принаймні, у такій «концентрації», яка є у п'єсі. Але це аж ніяк не може знизити бібліотерапевтичного потенціалу цього видатного твору української літератури.

Список використаних джерел

1. Карпенко-Карий І. Сто тисяч // URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1007>

Війна – мир – Україна Хайку і малюнки українських дітей

УДК 82.0-1(52)+75-053.5(477):069.9

Ми представляємо вам малюнки і хайку українських учнів, які вони створили для виставки «Хайку для миру», що відбулася в м. Сайтамі та інших містах Японії. Це лише невелика частка творчих робіт, у яких ми відчуваємо біль втрат, страх, тривогу і водночас велику мудрість, мужність і віру у вільне майбутнє України. Ми глибоко вдячні всім учням, які створили ці чудові роботи, а також учителям, методистам і батькам, які допомогли передати ці малюнки і хайку нашим японським друзям. Читайте продовження в наступних номерах журналу.



Анна Єльнікова (12 років).
м. Запоріжжя

Безсонні ночі.
Ракети над містом.
Ми у бомбосховищах!

Віють сирени.
Не ходжу до школи.
Хочу миру!